

בס"ד. שיחת יום א' פ' ברכה, ד' תשרי,
צום גדלי' נדחה – יהפך לשמחה – ה'תנש"א.

את נפשותיכם", "אי זה הוא עינוי שהוא לנפש זה הצום"⁶, (ב) ימי צומות שחיובם מדרבנן – המנויין בסוף מגילת תענית⁷, ולכל לראש – ארבעה ימי הצומות המפורשין בקבלה.

והנה, גם ימי הצומות שמדרבנן שייכים (– מעין ודוגמא) למצות עשה מן התורה דצום יום הכיפורים – שהרי כל המצוות שמדרבנן "יוצאות ונמשכות ממצוות התורה" (דוגמתן)⁸, ועד"ז בנדוד, שמצות התענית דרבנן נמשכת מהמצוה דוגמתה בתורה – תענית דיוה"כ.

[ופשוט, שאף שהתעניות שמדרבנן נמשכו ונשתלשלו מהתענית דיוה"כ, אין בהם החומר שבתענית דיוה"כ (שיוהכ"פ לילו כיומו, ויש בו חמשה עינויים)⁹, משא"כ תעניות שמדרבנן¹⁰ – ככל המצוות, גזירות ותקנות שמדרבנן, שאינם אלא "כעין דאורייתא"¹¹, ואין בהם כל הדיוק, כל הפרטים ופרטי פרטים שבמצוות התורה. ואולי יש להוסיף בטעם הדבר בנוגע לתעניות שמדרבנן – שלא רצו להוסיף בהעינוי דבנ"י].

(6) רמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ד.
(7) אלא שרובן בטלו כש"בטלה מגילת תענית" (ר"ה יח, ב).

(8) ראה אגה"ק סכ"ט: "ד' מצות דרבנן אינן נחשבות מצות בפני עצמן, שהרי כבר נאמר לא תוסף, אלא הן יוצאות ונמשכות ממצות התורה וכללות בהם במספר תרי"ג".

(9) טושו"ע ואדה"ז או"ח סתרי"א.

(10) מלבד תשעה באב שחמור כיוה"כ (רמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ז. טושו"ע או"ח סתק"נ).

(11) פסחים ל, ב. וש"נ.

א. ב"צום גדלי'" – א' מ"ארבעה ימי הצומות .. (ה)מפורשין בקבלה, צום¹ הרביעי וצום החמישי וצום השביעי (זה שלשה בתשרי שהוא בחודש השביעי) וצום העשירי² – מצינו ענין מיוחד לגבי שאר הצומות המפורשין בקבלה, כמודגש בשמותם של "ארבעה ימי הצומות":

נוסף על השמות שבהם נקראים בכתוב ("צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי") ע"ש שמות החדשים³, נקראים בדברי חז"ל וע"פ מנהג ישראל (תורה היא⁴) גם ע"ש היום בחודש – שבעה עשר בתמוז, תשעה באב ועשרה בטבת (שמות הזמן), משא"כ שלישי בתשרי שנקרא גם (ובעיקר) בשם מיוחד (נוסף על שם הזמן) – "צום גדלי'".

ויש לומר, שבשם זה נרמזת מעלת צום זה לגבי שאר הצומות – כי, "גדלי'" הוא מלשון גדלות, ועפ"ז י"ל ש"צום גדלי'" פירושו (גם) צום גדול, כלומר, גדלות בענין הצום, כדלקמן.

ב. ובהקדמה:

ימי הצומות נחלקים (בכללות) לב' סוגים: (א) יום צום שהוא מצות עשה מן התורה – יום הכיפורים, כמ"ש⁵ "בחודש השביעי בעשור לחודש תענו

(1) זכרי' ה, יט.

(2) רמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ד (מ"ה יח, ב).

(3) ולכן נימנו בכתוב בסדר זה (שלא "כסדר פורעניות", ש"ראשון במקרא (י"ז תמוז) אחרון לסמיכת בבל (עשרה בטבת) שהוא מאוחר במקרא") – "לסדר חדשים" (ר"ה יח, א ובפרש"י).

(4) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קפ. סתצ"ד סט"ז. הנסמן בלקו"ש חכ"ב ע' 56 הערה 2.

(5) אחרי טז, כט.

ודוגמתו בכל ימי הצומות²¹:
 התענית – "מדרכי התשובה
 הוא"²², "לעורר הלבבות לפתוח דרכי
 התשובה"²³, היינו, שיום התענית הוא
 זמן מסוגל ביותר לתשובה, להיותו "יום
 רצון לה", שרצון העליון נמשך
 ומתגלה ומתאחד עם הרצון דבני,
 מעין ודוגמת יוה"כ שבו נאמר "צום
 ויום רצון לה".

ומודגש יותר בהפטורה (סיום
 וחזרתם הקריאה בתורה) דימי הצומות –
 שהתחלתה וראשיתה "דרשו ה' בהמצאו
 קראוהו בהיותו קרוב", שמוזה מובן
 שבימי הצומות הקב"ה מצוי
 ("בהמצאו") וקרוב ("בהיותו קרוב")
 לכאו"א מישראל, ע"ד ובדוגמת יוה"כ,
 הסך הכל (גמר ושלימות) דהעשרה
 ימים שעליהם נאמר "דרשו ה' בהמצאו
 קראוהו בהיותו קרוב".

ד. ויש להוסיף, שהשייכות דימי
 הצומות (לעשרה ימים שבין ר"ה
 ל"יוה"כ מרומזת גם בסיום וחזרתם
 ההפטורה דימי הצומות – "נאום²⁴ ה'
 אלקים מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ
 עליו לנקבציו":

בפירוש "עוד אקבץ עליו לנקבציו"
 (בהוספה על "מקבץ נדחי ישראל"
 שלפניו), קיבוץ לאחרי קיבוץ – יש
 לומר²⁵, שנוסף על הקיבוץ דכלל ישראל

ג. וביאור השייכות דכל ימי
 הצומות לצום דיוה"כ:

ענינו של יום צום מפורש בהפטורה
 דיוה"כ (הצום שחיובו מן התורה) –
 "יום רצון לה"¹², ומזה למדים שכל
 ימי הצומות הם "ימי רצון לה"¹³.

והשייכות שביניהם מודגשת גם
 בענין התשובה:

"יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל
 ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה
 לישראל"¹⁴, להיותו הסך הכל (גמר
 ושלימות) דה"עשרה ימים שבין ראש
 השנה ויום הכפורים", שבהם "התשובה
 והצעקה .. היא יפה ביותר ומתקבלת
 היא מיד, שנאמר¹⁵ דרשו ה' בהמצאו"¹⁶.

ואולי יש להוסיף, שיוה"כ הוא סיום
 וחזרתם ארבעים יום דעבודת התשובה
 שמתחילים ב"ח אלול (שע"ז נתרצה
 הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם¹⁷),
 כמרומו בד' יוד"ן שבסופי תיבות "אני
 לדודי ודודי לי"¹⁸ (ר"ת אלול) – שאז
 נעשה שלימות הענין ד"אני לדודי ודודי
 לי"²⁰, ההתקשרות והחיבור דהקב"ה
 ובני מתוך אהבה ורצון, שזהו גם תוכן
 הענין ד"בהמצאו" ו"בהיותו קרוב", "יום
 רצון לה".

(12) ישע"י נח, ה.

(13) ראה אגה"ת ספ"ב: "סוד התענית הוא
 סגולה נפלאה להתגלות רצון העליון ב"ה .. וכמ"ש
 בישע"י הלזה תקרא צום ויום רצון לה, מכלל
 שהצום הנרצה הוא יום רצון".

(14) רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ז.

(15) ישע"י נח, ו.

(16) רמב"ם שם ה"ו.

(17) פרש"י תשא לג, יא. עקב ט, יח. ועוד.

(18) שה"ש ו, ג.

(19) ב"ח או"ח ר"ס תקפא ד"ה והעבירו. ועוד.
 (20) ובפרטיות יותר – הן השלימות ד"דודי לי",
 שקאי על העשרה ימים מר"ה עד יוה"כ, והן
 השלימות ד"אני לדודי", שקאי על חודש אלול
 (לקו"ת פ' ראה לב, א. ובכ"מ).

(21) להעיר, שסוגיית הגמרא בפירוש ד'
 הצומות שכתוב "צום הרביעי וצום החמישי וצום

השביעי וצום העשירי" היא (לא במסכת תענית,
 אלא) במסכת ראש השנה* (יה, ב), ובמסכת
 להסוגיא אודות מעלת ה"עשרה ימים שבין ר"ה
 ליוה"כ" (שם, א), ששלימותם כיוה"כ.

(22) רמב"ם הל' תעניות פ"א ה"ב.

(23) שם רפ"ה.

(24) ישע"י נו, ה.

(25) נוסף על הפירוש הפשוט (פרש"י ועוד)
 "עוד אקבץ עליו מן העכו"ם שיתגירו ונלוו עליהם,
 לנקבציו, נוספים על קיבוץ ישראל" – בהמשך

* ששי"ן גם ליוה"כ, שנקרא ג"כ ראש השנה
 בכתוב ("בראש השנה בעשור לחודש" יחזקאל מ,
 א) – ראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, א.

כיון שיוה"כ הוא "אחת בשנה"³⁰, שבו מתגלה בחינת היחידה³¹ (שנקראת אחת³²) שבכאור"א מישאל (הקשורה ומיוחדת עם בחי' "יחיד"), "יחידה לייחדך"³³, ומיוה"כ נמשך בכל ה"עשרה ימים"³⁴, שבכולם מודגשת מעלת היחיד, בחי' היחידה³⁵.

ה. ע"פ המבואר לעיל השייכות דימי הצומות ליוה"כ, יש לבאר מעלת "צום גדלי'" לגבי שאר הצומות המפורשין בקבלה – כיון שבו מודגשת ביותר השייכות ליוה"כ³⁶:

צום גדלי' נקרא בכתוב "צום השביעי", ע"ש היותו בחודש השביעי – שבוה מודגשת שייכותו ליוה"כ שגם הוא בחודש השביעי ("בחודש השביעי בעשור לחודש").

ונוסף על היותו בחודש השביעי (כמו יוה"כ) ה"ה גם ב"עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ" – שבוה מודגשת עוד יותר שייכותו ליוה"כ:

ובהקדים – שבלשון חז"ל "עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ" יש (לכאורה)

("מקבץ נדחי ישראל") ישנו גם הקיבוץ דכל יחיד בפ"ע, כמ"ש²⁶ "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל".

ובפשטות – שלאחרי שהקב"ה "מקבץ נדחי ישראל" מהמקומות שבהם נמצא "ציבור" (עשרה, ועאכו"כ יותר מעשרה) מישאל, חוזר ומקבץ גם את ה"יחידים" שנשארו בגלות גם לאחרי קיבוץ הרבים. ועז"נ "עוד אקבץ עליו לנקבציו" – שגם הקיבוץ דיחידים הוא ע"י הקב"ה בעצמו, דלכאורה, יש מקום לומר שהקיבוץ ע"י הקב"ה בעצמו הוא רק בנוגע לציבור, מצד מעלת וכוח הציבור, אבל בנוגע ליחיד מספיק שיהי' הקיבוץ ע"י מלאך וכיו"ב, ולכן מוסיף הכתוב ומדגיש "נאום ה' אלקים מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו" – שגם קיבוץ היחיד נעשה ע"י הקב"ה בעצמו, "הוא עצמו .. אחוז בידיו ממש איש איש ממקומו"²⁷, כל יחיד ויחיד במקומו.

וענין זה (מעלת היחיד, "עוד אקבץ עליו לנקבציו") מודגש ב"עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ" – שהרי עיקר החידוש דימים אלו שעליהם נאמר "דרשו ה' בהמצאו גו'" הוא בנוגע ליחיד, כדרשת חז"ל²⁸ "התם ביחיד .. אימת (מצוי לו דכתיב בהמצאו) .. אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ", שבימים אלה מודגשת מעלת היחיד (שהקב"ה מצוי לו) כמו מעלת הציבור בכל השנה (ומזה מובן – במכ"ש וק"ו – גודל מעלת הציבור בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ).

ויש לומר, שמעלת היחיד ("התם ביחיד") מודגשת בעיקר ביוה"כ²⁹ –

זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים" – שבוה מרומז שיעיקר הענין ד"דרשו ה' בהמצאו .. ביחיד" הוא ביוה"כ.

(30) ס"פ תצוה. אחרי טז, לד.

(31) ראה לקר"ת ס"פ פינחס. ע"ר שער יוה"כ פ"ב ואילך. ובכ"מ.

(32) תוד"ה עד אחת – מנחות יח, א.

(33) נוסח הושענות דיום ג' דחה"ס.

(34) כלומר: נוסף על המעלה הכללית שבכל העשרה ימים ש"התשובה .. היא יפה ביותר כו", נמשך בהם העלוי המיוחד דיוה"כ, "זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים .. קץ מחילה וסליחה לישראל" (ומרומז גם בדיוק הלשון "עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ", כדלקמן ס"ה).

(35) ראה לקר"ת תבוא מג, סע"ד: "כאן ליחיד פ"י בחי' יחידה".

(36) נוסף על שייכותם מצד סמיכותם ול"ז בזמן, ונפק"מ לדינא – כשיש צורך להקל בתענית דצום גדלי' כדי שיוכל להתענות ביוה"כ (ראה בארוכה שד"ח אסיפת דינים מע' יוה"כ ס"א סק"י).

למש"נ בפסוקים שלפנ"ו (ריז) "ובני הנכר הגלויים על ה' וגו' כי בתי בית תפלה יקרא לכל הענוים".

(26) ישע"י כז, יב.

(27) פרש"י נצבים ל, ג.

(28) ר"ה יח, א. וש"נ.

(29) ועפ"ז יומתק לשון הרמב"ם "יום הכיפורים

סתירה מיני' ובי' 37: "ימים שבין ר"ה ליוה"כ" – שר"ה ויוה"כ אינם בכללם, ולאידך, "עשרה ימים" (ולא "שבעה ימים" 38, מספר הימים ש"בין ר"ה ליוה"כ) – שבהם נכללים גם ר"ה ויוה"כ.

וי"ל הביאור בזה – שגם העילוי המיוחד דר"ה ויוה"כ (שלמעלה מהימים ש"בין ר"ה ליוה"כ) נמשך וחודר גם בימים שבין ר"ה ליוה"כ, ועד שנעשים המשך אחד ומציאות אחת: "עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ".

ומזה מובן שבצום גדלי' ש"בין ר"ה ליוה"כ" מודגש בעיקר ענינו של יוה"כ (יותר מענינו הפרטי של ר"ה) – להיותו יום צום, כמו יוה"כ, ולא כמו ר"ה שמצוה לאכול ולשתות משמנים וממתקים.

ובפרטיות יותר – יש בהימים שבין ר"ה ליוה"כ הן הענין הכללי המשותף לר"ה ויוה"כ (שבכמה ענינים עיקרים שוים הם, כידוע ש"יוה"כ נקרא ג"כ ר"ה בכתוב" 39), והן הענין הפרטי דר"ה בפ"ע ויוה"כ בפ"ע, שחלוקים זמ"ז במצות ועבודת היום, החל מהחילוק בנוגע לענין ה"אכילה" 40 – שיוה"כ אסור באכילה 41, משא"כ בר"ה "מצוה לאכול ולשתות" 42, "נוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה . . . אכלו 43 משמנים ושתו ממתקים" 44 – מצד

ויש לומר, שהשייכות דצום גדלי' ליוה"כ מרומזת גם בפסוק 45 "יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחי לפניו" – כידוע ש"יחינו מיומים" רומז על ב' הימים דראש השנה, ו"ביום השלישי" רומז על יוה"כ 46, וגם על שלישי בתשרי, צום גדלי' 47, וכיון ששניהם (יוה"כ וצום גדלי') נרמזים באותם התיבות בכתוב "ביום השלישי יקימנו" 48, מודגשת עוד יותר השייכות שביניהם 49.

אסור באכילה 41, משא"כ בר"ה "מצוה לאכול ולשתות" 42, "נוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה . . . אכלו 43 משמנים ושתו ממתקים" 44 – מצד

ועפ"ז יש לבאר גם פירוש השם "צום גדלי'", מלשון גדלות (כנ"ל ס"א)

(45) הושע ו, ב.

(46) לק"ת דרושי ר"ה סג, סע"ב.

(47) ראה חדא"ג מהרש"א לר"ה יח, ב: "יחינו מיומים, דהיינו בבי' ימים ראשונים מימי התשובה שמתפללים על החיים, אבל ביום הג' מימי התשובה, שבו נהרג גדלי', שהי' לנו נפילה בו ביום, יש לנו לדאוג ביותר ולבקש רחמי שמיא בתרתי, דהיינו שיקימנו מאותה נפילה וגם שנחי' שיגזור עלינו חיים".

(48) ואולי יש לומר, שהשייכות שביניהם נרמזת גם בהתחלת הפסוק, "יחינו מיומים" – שהחיות ד"יום השלישי" (יום צום, הן צום גדלי' והן יוה"כ) היא ע"י האכילה שלפניו באופן ד"יחינו מיומים": בצום גדלי' – ע"י האכילה דשני ימי ר"ה, וביוה"כ – ע"י האכילה בערב יוה"כ "כמו שיעור ב' ימים" * (סידור אדה"ז אחרי סדר כפרות. ועוד).

(49) להעיר שכל הפירושים שבענין אחד שייכים זל"ז – ראה לק"ש ח"ג ע' 782. ושי"ן.

(37) ראה גם לקו"ש חכ"ט (יוה"כ תשמ"ה) ע'

203 ש"ן.

(38) לשון הטור – אר"ח סתר"ג.

(39) נסמן לעיל בשוה"ג להערה 21.

(40) להעיר שכללות עבודת האדם נקראת בשם "אכילה" – כלשון חז"ל בטעם בריאת האדם בגמר מעשה בראשית: "כדי שיכנס לסעודה (יאכל) מיד" (מנהדרין לח, א ובפרש"י), היינו, שעבודת האדם (תכלית בריאתו – לעבדה ולשמרה) ע"י רמ"ה מ"ע ושס"ה ל"ת (וח"א כו, א. ועוד) נקראת בשם "סעודה" ו"אכילה".

(41) ולהעיר, שגם התענית דיוה"כ נקראת "אכילה" – "סוד אכילה ושת" פנימית" (פע"ח שער יוה"כ פ"א), וראה יומא פא, ב: "כל האוכל ושתה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי".

(42) שריע אדה"ז אר"ח ר"ס תקצו.

(43) נחמ"ה ח, יו"ד.

(44) שריע אדה"ז שם סתקפ"ג ס"ד.

(* שיעור ב' ימים ביום א', ודוגמתו בר"ה – שב' הימים דר"ה כיום א' הן חשובין (שריע אדה"ז אר"ח סתר"ג. ועוד).

את גדליהו בן אחיקם⁵³;

ולאח"ז (בשלישי בתשרי) ניתוסף עוד יותר בהירידה למטה ביותר (אחרון ותחתון ב"סדר פורעניות") – ש"נהרג גדלי' בן אחיקם ונכתב גזלת ישראל הנשארת וסיכב להתם גלותן"⁵⁴.

ויש לומר, שענין זה מודגש גם בחומר מיוחד שישנו בצום גדלי' לגבי שאר הצומות⁵⁵ – שכיין שנקבע למחרת ראש השנה שבו נאמר "אכלו משמנים ושתו ממתקים", ה"ז באופן שיוצאים "ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית", שאז העינוי גדול יותר, כפי שמצינו⁵⁶ ש"אנשי המעמד .. לא היו מתענין .. באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית"⁵⁷.

ז. וענין נוסף והוא העיקר בהגדרות הצום (צום גדלי') – בנוגע להפרכת הצום ליום טוב, ששון ושמחה, כפס"ד הרמב"ם⁵⁸ "כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים ומי ששון ושמחה, שנאמר! כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהי לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

(53) ירמ' מ, יא.

(54) רמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ב.

(55) להעיר מדברי העמק שאלה (שאליתא קנה את א') בביאור הטעם שדחו התענית מר"ה לג' בתשרי ולא לב' תשרי (כשר"ה ה' יום א') – שנהגו בצום גדלי' חומר התענית של תשעה באב בהפסקה מבעוד יום, ולכן לא יכלו לקבוע הצום לב' תשרי כי ההפסקה מבעוד יום ברי"ה יש בה משום בזיון כבוד המועד (וראה לקמן הערות 67 ו-71).

(56) תענית רפ"ד.

(57) ובהדגשה יתירה להדעה שצום גדלי' נדחה למחרת ר"ה – דכין שקביעת התענית מלכתחילה היא באופן של דחי', היו יכולים לדחותו ליום נוסף "כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית".

(58) הל' תעניות בסופן.

– דכיון שבצום זה מודגשת השייכות ליוה"כ (שורש ומקור כל הצומות שמדרבנן) יותר מבשאר הצומות, הרי, כל עניני הצום ("יום רצון לה'", "בהמצאו גו' בהיותו קרוב", "ביחיד", "עוד אקבץ עליו לנקבציו") שעיקרם ושלמותם ביוה"כ (כנ"ל ס"ג-ד) נמשכים בו באופן של גדלות לגבי שאר הצומות.

ו. ויש להוסיף בהפירוש ד"צום גדלי'" – שהגדרות היא (לא רק בתוכן מעלת הצום, אלא) גם בה"צום" עצמו, צום גדול:

אע"פ שב"סדר חדשים" (שמתחיל מניסן) צום גדלי' (בחודש השביעי) הוא השלישי במנין הצומות (לאחרי י"ז תמוז ותשעה באב), הרי, בסדר השנה (שמתחיל מתשרי, אותיות "רשית"⁵⁹) הוא הראשון וה"ראש"⁵¹ דכל ימי הצומות⁵² – שמורה על הקדימה (ראשון) גם בחשיבות (גדלות) וחומר הצום.

ובטעם הדבר יש לומר – שהירידה שבו היא למטה ביותר:

גם לאחרי הירידה שע"י המאורעות דג' הצומות שלפנ"ז, ש"סמך מלך בכל .. על ירושלים והביאה במצור ובמצוק" (בעשרה בטבת), הובקעה העיר (בי"ז תמוז) וחרב הבית (בתשעה באב) – עשה ה' חסד עם בני"ז עי"ז ש"נתן מלך בכל שארית ליהודה .. הפקיד עליהם

(50) בעה"ט עקב יא, יב.

(51) ויומתק יותר – להדעה שהמאורע שבגללו נקבע צום גדלי' ה' בראש השנה (כדלקמן ס"ז).

(52) ומודגש במנין ארבעה מי הצומות בדברי הרמב"ם (הל' תעניות רפ"ה) – "ואלו הן שלישי בתשרי .. ועשירי בטבת .. וי"ז בתמוז .. ותשעה באב", שמונה הצומות על סדר השנה, אף שבהלכה שלאח"ז ממשך "ארבעה ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה צום הרביעי וצום החמישי וגו'", שנימונו בכתוב על סדר החדשים.

בתשרי (כפשוטו לשון הגמרא⁶⁴ "ג' בתשרי שבו נהרג גדלי' בן אחיקם"⁶⁵ – בימים שבין ר"ה ליוה"כ:

ידוע מ"ש בסידור הארז"ל⁶⁶ ש"הימים שבין ר"ה ויוה"כ הם כמו חול המועד", ועפ"י י"ל, שבצום גדלי' מודגש הפיכת הצום ל"מועד", להיותו ביום שנקרא "מועד" גם בזמן הזה⁶⁷.

ובהדגשה יתירה (בימים שבין ר"ה ויוה"כ גופא) בשלישי⁶⁸ בתשרי – שקשור עם הגאולה השלישית וביהמ"ק השלישי, גאולה נצחית וביהמ"ק נצחי, כמ"ש "יחינו מיומיים ביום השלישי⁶⁹ יקימנו ונחי' לפניו", "שלח לנו רפואה משני העתים שעברו עלינו הוא גלות

ובהקדמה – שע"פ האמור לעיל שהירידה דצום גדלי' היא למטה מטה ביותר, כמודגש גם בחומר הצום, מסתבר לומר, שגם העל"י שבו (הפיכתו ליום טוב) היא באופן נעלה יותר משאר הצומות, וזוהי הגדלות האמיתית של הצום (צום גדלי') – שמודגשת בו יותר התכלית והכוונה והפיכת הצום ליום טוב.

ובהיורר בזה:

בנוגע לצום גדלי' – יש דעות⁵⁹ שנהרג בראש השנה, וכיון שאסור להתענות בר"ה (מצוה לאכול ולשתות ולשמוח בר"ה)⁴², דחו הצום לשלישי בתשרי.

וע"פ מארז"ל⁶⁰ (בנוגע לתשעה באב שחל להיות בשבת) ש"רבי .. ביקש לעקור תשעה באב (של אותה שנה), דכיון ש"דחינוהו לאחר השבת אמר רבי הואיל ונדחה ידחה" – מובן, שבצום גדלי' שנקבע מעיקרו באופן של חז"י, מודגשת יותר הנתנית-כח לעקירת הצום לגמרי⁶¹, בימות המשיח, שיבטלו הצומות ויהפכו לימים טובים ומועדים⁶².

וענין נוסף בנוגע לקביעת הצום בשלישי בתשרי – גם (ובהדגשה יתירה) להדעות⁶³ שנהרג בשלישי

דשבירת הלוחות בי"ז בתמוז – שהז"ע הפיכת הצומות לימים טובים.

63) סדר עולם פכ"ו. הובא בסדה"ד ג"א של"ט.

64) ר"ה יח, ב. ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. וכו"ה כמגילת תענית (בסופה), ברמב"ם (הל' תעניות פ"ה ה"ב), ובטור (או"ח סתקמ"ט. סתק"פ). ועוד.

65) ומודגש יותר ע"פ המבואר בכתבי הארז"ל (פע"ח שער ר"ה פ"ב. מ"ח מס' ימי תשובה פ"א) שהריגת גדלי' היתה מפני תוקף הדינים וחסרון המתקן ע"י תקיעת שופר – למחרת ר"ה.

ולהעיר שבלקוטי לוי"צ (אג"ע ע' שו) מתוון עם הדעה שנהרג בר"ה – ש"אין הכוונה על יום א' דר"ה רק על יום ב' דר"ה, שאצלנו אחר החורבן הוא יו"ט, ובזמן הבית ה' חול .. הריגתו ה' ביום .. שיש הרבה דינין ואין או תק"ש, ואצלנו היום הזה הוא יום ג' דתשרי", עיי"ש.

66) בעש"ית.

67) ועד"ז תשעה באב, שנקרא מועד גם בזמן הזה, כמ"ש (איכה א, טו) "קרא עלי מועד". ובטעם הדבר יש לומר, שכיון שבשניהם היירידה היא גדולה ביותר (כנ"ל ס"ו), הרי, גם העל"י (הפיכת הצום) היא גדולה יותר, ועד שנרמזו כבר בזמן הזה (וראה לקמן הערה 77).

68) וגם "שלישי" במנין הצומות על סדר החרשים כפי שנתפרשו בקבלה – "צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי".

69) ראה חדא"ג מהרש"א (שבעה ערה 47) ש"ביום השלישי יקימנו גו"י קאי על שלישי בתשרי, צום גדלי'.

59) ראב"ע זכר"ה ח, יט. רד"ק שם ז, ה. ירמי' מא, א. רבינו ירוחם בתולדות אדם וחווה נתיב יח ח"ב. הובא בכ"י או"ח סו"ס תקמט, ובט"ז שם.

60) מגילה ה, רע"ב.

61) להעיר מהשקו"ט אם יש לצום גדלי' דין של "נדרחה" שהוא קל יותר מצום ביומו (ראה נו"כ השו"ע או"ח סתקמ"ט).

62) ויש לומר, שהפיכת הצומות לימים טובים מודגשת יותר בצום גדלי' גם מצד שייכותו המיוחדת ליוה"כ (כנ"ל ס"ה) – כי, יוה"כ קשור עם חמשה עשר באב, כמארז"ל (תענית כו, ב) "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים", וידוע שגודל היי"ט דחמשה עשר באב הוא בגלל שבו נעשה התיקון דתשעה באב, ועד"ז ביוה"כ (שניתנו בו לחות שניות) שבו נעשה התיקון

רצון שתהי' "שארית ליהודה" (לא רק במלכות דוד, אלא גם) ע"י מושל שהוא "מזרע המלוכה", "מלכות בית דוד".

ועפ"ז י"ל שבצום גדלי' מודגשת הפיכת הצום באופן של "אתהפכא" בענין זה עצמו⁷⁸ – שהרצון שתהי' שארית ליהודה ע"י מלכות בית דוד (סיבת המאורע) מביא ופועל החיות של גדלי'⁷⁹ (היפך המאורע) דהריגת גדלי' – שמסמל המשך חייהם של ישראל במלכות דוד – בתכלית השלימות (באופן של גדלות), בגאולה האמיתית והשלימה ע"י "המלך המשיח" שעתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד.. ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל⁸⁰.

ויש להוסיף, שהתוכן דהפיכת הצום בימות המשיח מרומז גם בשם "גדליהו" – כן, "גדליהו" הוא גם "גדול יי"ה", וגדולתו של הקב"ה קשורה עם הגאולה ע"י משיח צדקנו, כמ"ש⁸¹ "גדול הוי' ומהולל מאד בעיר אלקינו"⁸², "לעתיד לבוא כשיבנה את עירו יהי' בשבילה גדול ומהולל"⁸³, ו"בעיר אלקינו" גופא – ב"הר קדשו", בהר הבית, ובבית המקדש השלישי, ששם תתגלה גדולתו של הקב"ה⁸⁴ בתכלית השלימות.

מצרים וגלות בכל, בעת השלישי בגאולה העתידה יקימנו מן הנפילה ונחיי' לפניו עד עולם⁷⁰.

ח. ויש להוסיף, שהגדלות האמיתית דהצום (צום גדלי') ע"י הפיכתו ליום טוב בימות המשיח, מרומזת גם ב(סיבת ה)מאורע שבגללו נקבע הצום:

בפסוק שבו מסופר אודות הריגת גדלי' בן אחיקם ע"י ישמעאל בן נתני' מודגש שישמעאל בן נתני' הי' מזרע המלוכה – "ויהי' בחודש השביעי בא ישמעאל בן נתני' בן אלישמע מזרע המלוכה גו' ויכו את גדליהו גו'"⁷² – "מלכות בית דוד"⁷³, "בעבור זה הרג לגדליהו בחשבו שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה, ולא לגדלי"⁷⁴, "שלא הי' מזרע המלוכה כמוהו"⁷⁵.

ויש לומר, שאף שהמאורע דהריגת גדלי' הו"ע הכי חמור, ועד שע"ז "נכבת גחלת ישראל הנשאת", שבטלה גם ה"שארית ליהודה" שנתן מלך בכל כדי שיומשכו חיי בני" בהמשך חייהם במלכות דוד⁷⁶, מ"מ, בסיבת המאורע, קנאתו של ישמעאל בן נתני' "שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה, ולא לגדלי", נרמז גם ענין טוב⁷⁷ –

שבשניהם נרגש שביידיה עצמה (בזמן הזה) יש גם ענין טוב.
 (78) ע"ד מארז"ל (מנחות מד, א) "מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר".
 (79) כשיקיים היעוד "הקיצו ורגנו שוכני עפר", והוא בתוכם, ובפרט שבזכותו נקבע "יום רצון לה" כמשך ריבוי שנים, יותר מאלף ותשע מאות שנה!
 (80) רמב"ם הל' מלכים רפ"א.
 (81) תהלים מח, ב.
 (82) ולהעיר מדרשת חז"ל "אימתי הוא גדול כשהוא בעיר אלקינו" (ראה זח"ג ה, א. זו"ח תשא (מד, א) – בשנינו לשון).
 (83) פרש"י עה"פ.
 (84) כולל גם הגדלות דהארון עם הלוחות והספר-תורה – ע"י שמתגלה מגניחותו במטמוניות עמוקות ועקלקלות (רמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ד, יחד

70) מצו"ד עה"פ.
 71) ירמי' מא, א"ב.
 72) משא"כ בפסוקים שלפנ"ז (מ, ח ואילך) וזכר שמו מבלי להזכיר שהי' מזרע המלוכה.
 73) רד"ק עה"פ.
 74) מצו"ד מ"ב כה, כה.
 75) אברבנאל עה"פ.
 76) ולהעיר שזו היתה שיטת בכל – ע"ד הנהגתם לאחרי מלכות יכני, כמ"ש (מ"ב כד, יז) "וימלך מלך בכל את מתני' דודו תחתיו".
 77) ועד"ז בחשעה באב – שבחורבן הבית יש גם ענין טוב, כמארז"ל (איכ"ר פ"ד, יד. ועוד) "מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל".
 ועפ"ז יומתק שתשעה באב וצום גדלי' נקראים "מועד" בזמן הזה (כני"ל ס"ז ובהערה 67) – כיון

שסיומו וחזרתו ושלימותו ביוה"כ שחל בשבת, וכיון שנעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן⁸⁷, מודגשת יותר השייכות דצום גדלי' (תחלת השבוע) ליוה"כ (סוף השבוע).

ג) יום ראשון נקרא בכתוב "יום אחד"⁸⁸, "שהי' הקב"ה יחיד בעולמו"⁸⁹, שבו מודגש יותר הגילוי דבחי' "יחיד" שלמעלה לבחי' היחידה ("יחידה לייחדך") שבכאו"א מישראל, ששלימותו ביוה"כ (כנ"ל ס"ד).

ובהפיכת הצום (שייכותו להגאולה, כנ"ל ס"ז-ח) – שבקביעות כזו מודגשת יותר דחיית הצום והפיכתו ליו"ט בימות המשיח, כי:

א) דחיית הצום היא דחי' כפולה⁹⁰ – מר"ה לג' תשרי, ומג' תשרי (שחל בשבת) לד' תשרי – שבזה מודגשת יותר הנתינת-כח לדחיית הצום לגמרי, "הואיל ונדחה ידחה".

ב) שלישי בתשרי ("ביום השלישי יקימונו") חל ביום השבת שקשור עם הגאולה – כמודגש בשירו של יום, "מזמור שיר ליום השבת", "מזמור שיר לעתיד לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"⁹¹, וכמ"ש בברכת המזון דיום הש"ק: "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

ג) צום גדלי' חל ביום ראשון, "יום אחד", ש"הקב"ה יחיד בעולמו" – שקשור אף הוא עם הגאולה, כמ"ש⁹² "ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד".

וכל זה – נוסף על המעלה הכללית

ט. ובקביעות שנה זו ששלישי בתשרי חל בשבת, וצום גדלי' נדחה ליום ראשון, ניתוסף עילוי מיוחד בכהנ"ל – בחומר הצום, במעלת הצום, ובהפיכת הצום ליום טוב:

בחומר הצום (שנקבע למחרת ר"ה, שיוצאים ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית, כנ"ל ס"ו) – שע"ז שניתוסף גם המנוחה ועונג דיום השבת (לאחרי ב' ימים דר"ה), נעשה "חזקה" בהמצב של מנוחה ועונג במשך ג' ימים, ובמילא, ניתוסף עוד יותר בחומר הצום, שהעניו שביציאה ממנוחה ועונג (במשך ג' ימים) ליגיעה ותענית גדול יותר.

במעלת הצום (הדגשה יתירה בהעילוי ד"יום רצון לה'"), "דרשו ה' בהמצאו גו'", מצד שייכותו המיוחדת ליוה"כ, כנ"ל ס"ה) – שקביעותו ביום הראשון בשבוע מדגישה את שייכותו ליוה"כ גם מצד ימי השבוע (נוסף על השייכות הכללית ד"עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ") – כי:

א) יום ראשון הוא מוצאי השבת שממנו מתברך⁸⁵ (גם) השבת שלאחריו שבו חל יוה"כ⁸⁶.

ב) יום ראשון הוא התחלת השבוע

עם הלוחות בשלימותן, לוחות ראשונות ולוחות שניות, והספר תורה דהארון (שבתוך הארון או מצד הארון – ב"ב יד, א"ב).

(85) ראה זה"ב סג, ב. פח, א.

(86) ואף שיוה"כ הוא "שבת שבתון", מ"מ, נמשך בו תוספת ברכה מהשבת שלפניו – כשם שיום השבת שחל בו יוה"כ מוסיף בעניני יוה"כ* (שבת שבתון), כדמוכח מחילוקי הדינים דיוה"כ שחל בשבת מצד הוספת קדושת השבת (ראה שו"ע אדה"ז אור"ח סתרי"א ס"ו. סתרי"ט ס"רי"א. ועוד), כפי שמזכירים גם בברכת היום (בהדלקת הנרות ובתפלה).

(* נוסף לכך שיוה"כ מוסיף בשבת, ע"ד מארז"ל "שבת למוספין אהנא לתמידין לא אהנא" (בתמ"י), "שם שבת עליהם" (ובחיים צא. רע"א ובפרש"י).

(87) ספר יצירה פ"א מ"ז.

(88) בראשית א, ה.

(89) פרש"י עה"פ (מב"ר פ"ג, ח).

(90) ולהעיר ש"כפל" קשור עם ענין הגאולה

(ראה פרדר"א פמ"ח. יל"ש ר"פ לך לך (רמז סד).

ד"ה לך לך תרכ"ז. תרל"ו. ועוד).

(91) תמיד בסופה.

(92) זכר"י יד, ט.

הברכות אשר בך משה את בני⁹⁶, החל מהברכה העיקרית דגאולה האמיתית והשלימה, הקשורה עם משה, "גואל ראשון הוא גואל אחרון"⁹⁷.

ויש להוסיף, שבקביעות כזו קורין ולומדים (כולל בשיעורי הת"ת) פרשת ברכה ג' פעמים⁹⁸ – במשך ג' שבועות, כ"א יום (ממנחת שבת פ' האזינו עד יום שמח"ת) – "אך טוב לישראל"⁹⁹, דיש לומר, שבזה מרומזת גם הדגשה יתירה בהפיכת ג' השבועות וכ"א יום ד"בין המצרים" (מ"צום הרביעי" עד "צום החמישי", ובהמשך לזה – גם "צום השביעי וצום העשירי") לששון ולשמחה ולמועדים טובים¹⁰⁰, ובלשון הכתוב בהפטורה דיום ב' דר"ה – "והפכתי אבלם לששון"¹⁰¹.

*

יא. כדי למהר ולרזו עוד יותר הקיום דכהנ"ל – יש להוסיף במצות הצדקה ש"מקרכת את הגאולה"¹⁰², ולכן יתנו לכאור"א מהנוכחים כאן שליחות-מצוה לצדקה כרגיל בכגון-דא, ובהוספה – באופן משולש [בשייכות ל"שלישי

שבקביעות שנה זו⁹³ בהדגשת ה"חזקה" דקדושת שבת ויו"ט במשך ג' ימים, בהתחלת וראשית השנה, ב' ימי ר"ה ויום השבת, ובחוף-לארץ גם בימים הראשונים דחג הסוכות, (ובמילא גם) בימים האחרונים, שמע"צ ושמח"ת (כמשנת"ל בארוכה⁹⁴), שבזה מודגש יותר הקשר והשייכות לגאולה השלישית וביהמ"ק השלישי, "ביום השלישי יקימנו ונחיי לפניו".

י. ועילוי נוסף מצד הקביעות דצום גדלי' בפרשת השבוע:

בשלישי בתשרי (שחל בשבת) במנחה מתחילין לקרוא "וזאת הברכה אשר בך משה גו' את בני ישראל גו"⁹⁵, ולומדים התחלת פרשת ברכה בשיעור חומש דצום גדלי' שנדרחה ליום ראשון פ' ברכה – שבזה מודגש שבשלישי בתשרי ובצום גדלי' ישנם כל

93 כולל גם המעלה במספר השנה – תנשא"א, מלשון התנשאות וגדלות ("גדלי"), שרומז על ההתנשאות וגדלות דמלך המשיח (ראה לעיל ס"ח), ומרומז גם בהר"ת תהא שנת אראנו ופלאות (כהוספה על הר"ת דשנה שלפניו – "תהא שנת נסים") – "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו ופלאות".

94 ראה מכתבים: ח"י אלול, כ"ה אלול, ג' דסליחות תש"נ, וא"ו תשרי תנשא"א. קונטרס משיחות ש"פ האזינו שנה זו.

95 וקורין ג' קרואים – כהן לוי וישראל (כללות ישראל), ואין פוחתין מעשר פסוקים (רמב"ם הל' תפלה רפ"ב – מלבד קרה"ת דפורים (הגהות מיימוניות בשם הסמ"ג)) – די"ל שכולל כל העשר סוגים דפרטי בניי (זח"ב פב, א. לקו"ת ר"פ נצבים), עד להשלימות ד"העשירי יהי קודש", ובדיוק יותר – קורין (בפרשה זו) י"ז פסוקים, בנימטריא טו"ב.

96 ויש לומר, שכולל גם כל הדברים (והמעשים) אשר דבר (ועשה) משה – כמ"ש בהתחלת ספר דברים (שסימו וחותמו – נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן – בפרשת ברכה): "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל, משנה תורה*, עד לסיום וחותם פרשת ברכה (ספר דברים

(* שמשנה אמרו מפי עצמו, וברוח הקודש (מגילה לא, ב ובתוס').

וכל התורה כולה): "לכל האותות והמופתים גו' ולכל היד החזקה גו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל".

97 ראה לקו"ש ח"א ע' 8 ואילך. וש"נ.

98 ראה גם מכתב וא"ו תשרי ש.ז. בסופו.

99 תהלים עג, א.

100 ובפרט לאחרי הנתינת-כה ד"שבע דנחמתא", החל מ"נחמו נחמו עמי", "נחמה כפלים" ("כפלים" דוקא, שקשור עם גאולה כנ"ל הערה 90), ומסיף והולך עד לסיום השבע דנחמתא בשבת שלפני ר"ה, ולאח"ז ניתוסף גם הפטרות דר"ה, הן הפטרות דיום א' דר"ה שסיימה וחותמה "יירם קרן משיחו" (ש"א ב, יו"ד), והן הפטרות דיום ב' דר"ה שבה מדובר בארוכה אודות הגאולה העתידה, ועד להפטורה השלישית דשבת שובה בענין התשובה ("שובה ישראל") הקשורה עם גאולה – שע"י התשובה "מיד הן נגאלין" (רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה), ועד שמיחא אתא לאתבא צדיקיא בחיובתא (ראה זח"ג קנג, ב. ועוד).

101 ירמיה לא, יב.

102 ב"ב יו"ד, א. וראה תניא פל"ז.

באופן ד"לא עיכבן כהרף עיין" ¹⁰⁴, תיכף ומיד ממש, לפני סיום היום ¹⁰⁵.

ובלשון הכתוב בסיום וחותם ההפטורה דיום התענית – "עוד אקבץ עליו לנקבציו", "והביאותים אל הר קדשי וגו'" ¹⁰⁶, להר הקודש (בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש), לבית המקדש השלישי ("מקדש אדני' כוננו ידיך" ¹⁰⁷) ולקדש הקדשים (קדושה הג' שבהם) – תיכף ומיד ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א מהנוכחים שיחיו ג' שטרות ליתנם (או חילופם) לצדקה].

(104) מכילתא ופרש"י בא יב, מא.

(105) להעיר מחילוקי הדנים בנוגע להשלמת התענית (שנקבעה על צרה) כשבטלה הצרה באמצע יום התענית (ראה טושו"ע או"ח סתקס"ט ובנו"כ).

(106) ישעי' נו, ז.

(107) בשלח טו, ז.

בתשרי", ובפרט בשנה זו שבה מודגש העילוי ד"שלש", שקשור עם הגאולה השלישית וביהמ"ק השלישי, כנ"ל] – ג' שטרות, על מנת ליתן לצדקה, ובהוספה מדילי'.

ויה"ר – והוא העיקר – שההוספה לצדקה תמהר ותזרז ותביא את הגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד, ביום זה ממש – שהרי "אחכה לו בכל יום שיבוא" ¹⁰³, שיבוא בכל יום, ועאכו"כ ביום סגולה זה, "יום רצון לה'", "בהמצאו גו' בהיותו קרוב", "ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו", ובפרט שביום זה עצמו נמצאים כבר לאחרי תפלת מנוחה (כולל גם קריאת התורה וההפטורה), הרי בודאי שצריך להיות

(103) עיקר הי"ב מי"ג העיקרים.